

The Dating of the Hadith "Indeed, I Have Come to You with the Slaughter" in the Narrative Sources of the Parties "With an Emphasis on the Method of Determining the Common Link"

Keyvan Ehsani

Assistant Professor, Faculty Member,
Department of Quranic and Hadith Sciences,
Faculty of Humanities, Arak University, Arak,
Iran.

Fatemeh Ahmadi *

PhD Student in Theology, Department of
Quranic and Hadith Sciences, Faculty of
Humanities, Arak University, Arak, Iran.

Accepted: 20/04/2025

Extended Abstract

1. Introduction

The issue of the origins of the emergence of narratives and the dating of documents, from the perspective of Orientalists, remains one of the new topics in contemporary hadith studies, even after a century. Understanding their methods of evaluating narratives is essential, as accepting or rejecting their conclusions cannot be achieved without familiarity with the approaches of Western hadith scholars. This study aims to re-examine the narrative sources and, relying on the methods of Orientalists, to address the dating of the discussed narrative.

Received: 08/08/2023

Research Question(s)

This research, by employing the method of dating, aims to clarify the question of which period is identified as the primary source for the dissemination of the narrative through the identification of a common narrator in determining the temporal limits of its transmission. Furthermore, it explores what meaning is affirmed by evaluating the

ISSN: 2228-6616

* Corresponding Author: ahmadi.fatemeh2030@gmail.com

How to Cite: Ehsani, K., Ahmadi, F. (2025). The Dating of the Hadith "Indeed, I Have Come to You with the Slaughter" in the Narrative Sources of the Parties "With an Emphasis on the Method of Determining the Common Link", *Journal of Seraje Monir*, 16(50), 1-32. DOI: 10.22054/AJSM.2023.73538.1930

eISSN: 2476-6070

narrative against the criteria of hadith criticism in the section of semantic analysis.

2. Literature Review

Regarding the dating of narratives based on a combined analysis of the chain of transmission and the text, numerous works have been written so far. Among these, one can refer to the collection of articles in the book "Dating Hadith: Methods and Examples" edited by Seyyed Ali Aqae. Additionally, there are collections of articles that have employed this method to analyze certain narratives. Given the sensitivity of the topic of jihad, we observe works such as "Kitab al-Jihad" (1995) by Seyyed Fazlollah and "Fiqh al-Jihad" (2009) by Qaradawi, in which the mentioned narrative is examined solely through the lens of the semantics of the hadith's vocabulary.

- The article "Various Readings on the Topic of Jihad in the Quran" (2016) by Seyyed Mahdi Alizadeh

- "Examining the Salafi Jihadist Perspective..." (2017) by Ali Akbar Lotfi

These are other works that analyze the mentioned narrative under the subjects of (jihad in the view of ISIS) and (the Salafi Takfiri perspective on killing by beheading). In the latter article, the author focuses solely on re-examining the chain of transmission of the narrative in the texts of Sunni scholars and evaluates its text only against the Quran and the Sunnah of the Prophet (PBUH). It is essential to note that this research, adopting a descriptive-analytical approach, evaluates this narrative in light of belief systems, in addition to the verses and hadiths, and critiques the authenticity and issuance of the narrative, its implications, and the rejection of the theory permitting the beheading of all non-believers, which can be inferred from the apparent meaning of the narrative, based on the hadith and theological texts of both parties. The dating of the narrative and reliance on the method of combined analysis of the chain of transmission and the text can also be viewed as another aspect of the innovation of this research, in stark contrast to the aforementioned writings.

3. Methodology

The research method in the present writing is descriptive-analytical, and the level of analysis is document-semiotic with an approach based

on internal and external dating rules. In this study, using a library-referential method, information outside the text has been collected first. In the second step, by categorizing the propositions and documents of the narrative in the sources of both parties, internal dating will be addressed. Finally, by identifying the common narrator, it will be possible to determine the temporal limits of the emergence and dissemination of the narrative. By discovering the connections and correlations among different categories of documents and the text, the narrator in the layers can be identified, who, after the common link, is the main factor in shaping the changes that occur in the transmission process.

4. Conclusion

In the discussion of analyzing narratives with the content "O God, destroy the Quraysh", it was determined that the writings in which "Abi Ishaq" is a secondary common link and transmits the chain from "Shu'ba" and "Zuhair" exhibit various wordings. This characteristic cannot be seen in the narratives that often conclude with "Ibn Mas'ud" and "Abdullah ibn Amr ibn al-As". The semiotic analysis of the narrative also indicates significant growth in the text across various Sunni sources, especially in later texts, which is the result of the expansion of the narrative according to the requests of justifiers. The occurrence of storytelling processes regarding events in the early Islamic period, the emergence of textual distortions, and the leniency of compilers in gathering hadiths can also be considered effective factors in the textual growth of the narrative.

The depiction of the document network and the identification of its common links in various Sunni sources indicate the excessive proliferation of the narrative during the era of the Caliphate conquests. The status of the authentication or weakening of narrators has only been discussed by Sunni scholars of hadith, and no descriptions of them have been included in any Shia biographical sources, which itself is a factor contributing to the weakness of the chains. Additionally, the absence of the narrative in earlier Shia sources compared to the multiplicity of transmissions in Sunni hadith sources, the singular transmission of it in later narrative texts, and the reliance on Sunni sheikhs are all factors that can substantiate the transmission of the narrative by "Qutb al-Din Rawandi" and "Sheikh Tabarsi" to

Shia narrative sources. In other words, the contemporaneity of the two authors and the transmission of the narrative in the book "Al-Kharā'ij" provide a basis for trust in Sheikh Tabarsi, who also reflected the discussed proposition in his book.

Keywords: Hadith dating, Common link, Narrative sources, The hadith "Indeed, I have come to you with the slaughter".

تاریخ گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین «با تأکید بر روش تعیین حلقه مشترک»

کیوان احسانی استادیار عضو هیئت علمی گروه الهیات، دانشگاه اراک، اراک، ایران

فاطمه احمدی * دانشجوی دکتری تخصصی الهیات، دانشگاه اراک، اراک، ایران

چکیده

تاریخ گذاری مآثورات در نگاه مستشرقان - علی رغم گذشت یک سده - از مباحث نوین در حدیث پژوهی معاصر تلقی می شود؛ به گونه ای که بازشناسی شیوه آنان در تحلیل روایات از ضرورت این امر گواهی می دهد؛ زیرا قبول یا طرد نتایج آنان فارغ از آشنایی با شیوه حدیث پژوهان غربی میسر نخواهد بود. پژوهش حاضر نیز با نگاهی مشترک بر سند و متن گزاره «لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ»، در پی ارزیابی این پرسش است که تعیین حلقه مشترک، کدامین دوره را نخستین خاستگاه زمانی ترویج روایت معرفی می دارد. لذا این پژوهش با نظر به فقدان مطالعات حدیثی پیرامون تاریخ گذاری روایت مذکور در مجامع فریقین، بر آن است تا از گذار پاسخ به سؤال فوق مبتنی بر نتایج حاصل از تحلیل ترکیبی، کاستی های موجود را برطرف نماید. گفتنی است این نوشتار با بهره وری از شیوه توصیفی تحلیلی بدین رهیافت نائل آمد که تحلیل سندی و دلالتی روایت بر مبنای مستندات نقلی و کلامی، تماماً از ضعف روایت و گسترش بی رویه آن در عصر فتوحات خلفا حکایت می نماید. نقل منفرد گزاره در مصادر شیعی و انتقال آن در مکتوبات «راوندی» و «طبرسی»، در قیاس با نخستین ورود روایت در سیره «ابن إسحاق» و انعکاس آن با تعدد طرق در منابع متأخرتر، از جمله مهم ترین برآیند حاصله از تحلیل ترکیبی روایت است.

کلیدواژه ها: تاریخ گذاری حدیث، حلقه مشترک، مصادر روایی، حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ...».

۱. طرح مسئله

امر جهاد در اسلام از جمله مهم‌ترین فروع دین احصاء می‌گردد که کتاب و سنت نیز، جملگی بر این امر تأکید می‌ورزد. اهمیت وافر این موضوع موجب شده است تا افرادی با استناد بر پاره‌ای از ادله نقلی و ایجاد شبهاتی پیرامون احکام جهاد، در تخریب وجهه اسلام، نقش آفرین باشند. گزاره «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» و روایات هم مضمون با آن در پژوهش حاضر نیز از جمله روایاتی است که در مقام مستندی فقهی در باب امر جهاد در اسلام شناخته می‌شود. از این روی، حضور آرای گوناگون در این حوزه که خود از تعمق در حکم فقهی جهاد آگاهی می‌دهد را می‌توان از دو منظر موردبازنگری قرار داد.

نخست رویکرد شرق‌پژوهانی است که با نگرشی گزینشی در مصادیق حدیثی، برآند تا بر این مدعا که «توسعه اسلام محصور در جهاد مسلحانه» است، دامن زده و از این طریق اسلام را دینی طالب خشونت معرفی نمایند (نک: گلدزیهر، ۱۹۴۶ م: ۱۸-۱۶؛ هیوم، ۱۳۶۹ ش: ۳۰۳). این در حالی است که وجود پاره‌ای از تألیفات مدون از سوی اسلام‌پژوهان (نک: پورت، ۱۳۳۴ ش: ۱۱۴-۱۱۳) و احتراز آنان از جریان حاکم بر خاورشناسی را نمی‌توان نادیده گرفت (متانت‌پور، ۱۳۹۳ ش: ۱۰۲). دومین رویکرد نیز افرادی (همچون احمد شکری، فرمانده جبهه «التکفیر و الهجره») را دربرمی‌گیرد که در جرگه اسلام ورود یافته و با استنباط از آیات مطلقه جهاد، اجتناب از قاعده «حمل مطلقات بر مقیدات» و نیز روایات همانندسازی شده، بر اقداماتی دست می‌زنند که غالباً بر نام اسلام رقم زده می‌شود (رفعت، ۲۰۱۴ م: ۲۴۶). با این تفاسیر به وضوح می‌توان، ضرورت ارزیابی این دست از موضوعات را فهم نمود. ناگفته پیداست که وجه تبیین رویکرد مستشرقان در تحلیل روایت مذکور، بازشناخت شیوه آنان در حوزه مطالعات حدیثی است؛ زیرا نخستین گام جهت ورود به عرصه نقد، بررسی و تاریخ‌گذاری مآثورات، وقوف کامل نسبت به چگونگی نگرش خاورشناسان بر متون روایی، رجالی و سیره نبوی (ص) در باب جهاد آن‌هم بر پایه رویکرد تاریخی است؛ بر این اساس از جمله مهم‌ترین اهداف و کاربردهای پژوهش، بررسی سیر تطورات عارض بر متن روایت در دو حوزه «ذبح» و «اٹخان»، تعیین

تاریخ‌گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۷

تاریخ‌گذاری روایت مزبور در منابع فریقین و تحلیل عوامل مؤثر بر گسترش آن در منابع شیعی است؛ لذا در پژوهش حاضر تلاش شده است تا با خوانشی مجدد از مصادر روایی و اتکا بر شیوه اسلام‌پژوهان غربی، به تاریخ‌گذاری ترکیبی روایت مذکور پرداخته و از این رهگذار بدین پرسش اساسی پاسخ دهد که یافتن حلقات مشترک در تعیین حد زمانی نشر، کدامین دوره را نخستین خاستگاه زمانی ترویج حدیث و نیز عرضه آن بر کتاب، سنت و باورهای اعتقادی، چه معنایی از آن را تأیید می‌دارد؛ زیرا محقق با تاریخ‌گذاری است که می‌تواند، زمان، مکان و سیر تطورات عارض بر متن یک روایت را در برهه‌ای از تاریخ، تعیین نماید (موتسکی، ۱۳۹۰ ش: ۵۴). در نوشتار حاضر که بر مبنای شیوه تحلیلی صورت پذیرفته، با تجمیع تحریرها و طرق روایت، در مصادر حدیثی فریقین به تاریخ‌گذاری درونی آن پرداخته خواهد شد. با گذر از مراحل فوق، یافتن حلقه مشترک نیز در تعیین حد زمانی نشر روایت می‌تواند مؤثر باشد. در صورت احراز هم‌پستگی میان گروه‌های مختلف موجود از اسناد و متن، می‌توان شخصی در طبقات پس از حلقه مشترک که مسبب اصلی در ایجاد تحولات عارض در فرآیند نقل می‌باشد را شناسایی نمود.

۲. پیشینه پژوهش

در باب تاریخ‌گذاری روایات بر پایه تحلیل ترکیبی، تاکنون آثار متعددی به رشته تحریر درآمده است که از این میان می‌توان به مجموعه مقالات موجود در کتاب «تاریخ‌گذاری حدیث: روش‌ها و نمونه‌ها» به کوشش سیدعلی آقایی اشاره نمود. افزون بر این موارد مجموعه مقالاتی موجود است که با اعمال این شیوه بر پاره‌ای از روایات، به تحلیل آن‌ها مبادرت ورزیده‌اند. با نظر به حساسیت موضوع جهاد، آثاری نظیر «کتاب‌الجهاد» (۱۴۱۶ ق) سیدفضل‌الله و «فقه‌الجهاد» (۱۴۳۰ ق) قرضاوی را شاهد هستیم که در آن، گزاره مزبور، صرف تمرکز بر معناشناسی واژگان حدیث، مورد واکاوی قرار گرفته است. همچنین مقالات «قرائت‌های گوناگون از موضوع جهاد در قرآن» (۱۳۹۵) نوشته سیدمهدی علیزاده و نیز «بررسی دیدگاه سلفیه جهادی...» (۱۳۹۶ ش) از علی‌اکبر لطفی آثار دیگری است که روایت مزبور را مرتباً ذیل موضوعات (جهاد در نگاه داعش) و (دیدگاه سلفیه تکفیری

درباره «ضرب الرقاب» مورد نقد و بررسی قرار داده‌اند. نویسندگان مقاله اخیر، تنها به بازکاوی روایت در متون عامه پرداخته و با اتخاذ مبانی صاحبان جرح و تعدیل در میان اهل تسنن طریق موجود از روایت را مختصراً تحلیل و در ارزیابی متن آن نیز، گزاره را منحصرأ بر قرآن و سیره حضرت (ص) به مثابه معیارهای اعتبارسنجی عرضه نموده تا ترویج معنایی متفاوت از فهم رایج آن را اثبات نمایند. تذکر این نکته نیز ضروری است که پژوهش حاضر با نظر به شیوه توصیفی - تحلیلی، روایت مزبور را با نظر داشت بر باورهای اعتقادی افزون بر آیات و پاره‌ای از مصادیق روایی، مورد ارزیابی قرار داده و اصالت و صدور روایت، دلالت آن و نیز طرد نظریه جواز ضرب الرقاب مطلق کفار که از ظاهر گزاره قابل دریافت می‌باشد را با عنایت بر متون روایی و کلامی فریقین، به نقد و بررسی نهشته است. تاریخ گذاری روایت و اتکا بر شیوه تحلیل ترکیبی اسناد و متن، درست برخلاف تألیفات مذکور نیز، می‌تواند به عنوان وجهی دیگر از وجوه نوآفرینی پژوهش تلقی گردد.

۳. ادبیات پژوهش

۳-۱. واژگان حوزه «الذبح» و وجوه معنایی آن

صاحب «نزهة الأعين» در معناشناسی واژه «قتل» به هشت وجه معنایی آن توجه می‌دهد و مصطلحاتی همچون جنگیدن، قتل، لعن، قصاص، زنده به گور کردن، علم در قتل و نهایتاً «ذبح» را از وجوه معنایی قتل در قرآن کریم برمی‌شمرد (ابن جوزی، ۱۴۰۴ ق: ۴۹۵). در معاجم اللغات نیز واژه ذبح را به (قطع الحلقوم من باطن عند النصیل)؛ بریدن گلو از پشت گردن معنا کرده‌اند (فراهیدی، ۱۴۰۹ ق: ج ۲۰۲/۳؛ صاحب بن عباد، ۱۴۱۴ ق: ۷۰/۳). مؤلف در «قاموس قرآن» بر این باور است که این واژه در اصل در محل ذبح حیوانات بوده و در غیر آن باید معنای استعاره‌اش فرض گردد. همچنین از قول راغب گوید که در سورة مبارکه بقره آیه ۴۹، «التذییح» أو «التکثیر» یعنی یکی را پس از دیگری ذبح کردن است (قرشی، ۱۴۱۲ ق: ۳/۳). این واژه به همراه مشتقات آن ۹ مرتبه در قرآن کریم به کاررفته که از این تعداد یک مرتبه به صورت مصدری ذکر شده است. حوزه استعمال واژه ذبح در

تاریخ گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...: احسانی و احمدی | ۹

قرآن با لحاظ واژگان همنشین آن، برای انسان و حیوان هر دو کاربرد داشته است چنان که در آیات شریفه ۴۹ و ۷۱ از سوره مبارکه بقره، مرتباً این کاربری قابل رؤیت می باشد.

لکن پاسخ به اشکال مطروحه مبنی بر عدم استعمال واژه قتل در محل ذبح آن سان که در آیه «وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ...» (بقره: ۴۹)؛ بیان گردید، تنها با نظر به بافت ساختاری، سیاق آیات و واژگان همنشین آن قابل دستیابی خواهد بود. برای نمونه در آیه (قصص: ۴) آن جا که می فرماید: «فرعون در سرزمین [مصر] سر برافراشت و مردم آن را طبقه طبقه ساخت؛ ... پسرانشان را سر می برید و زنانشان را [برای بهره کشی] زنده بر جای می گذاشت» (فولادوند، ۱۴۱۸ ق: ۳۸۵)، فعل «يُذَبِّحُ» در محل «يَسْتَضَعِفُ» استقرار یافته و سبب این نام گذاری، می تواند عجز و ناتوایی قوم بنی اسرائیل از دفع مشکل مذکور باشد. به دیگر بیان آیه فوق، از یک سوی، مظلومیت بنی اسرائیل در برابر حکام ظالم را هویدا می سازد که قادر به هیچ دفاعی از خود نیستند و از دگر سوی، جای گیری فعل «يُذَبِّحُ» در صیغه «تفعیل» از مبالغه و تکرر ذبح از سوی فرعونیان دلالت می کند (رضایی راد، ۱۳۹۳ ش: ۶۶). لذا عبارت «يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ» در آیه (اعراف: ۱۴۱) که از قتل پسران بنی اسرائیل گواهی می دهد فاقد قرینه ای دال بر کیفیت قتل می باشد و لذا توجه به سیاق سوره (بقره: ۴۹؛ ابراهیم: ۶)، می تواند به میزان قابل توجهی، شیوه قتل پسران را تبیین نماید.

دو مصطلح «ضرب الأعناق» (أنفال: ۱۲) و «ضرب الرقاب» (محمد: ۴) در کنار واژه «ذبح» از دیگر مفاهیم دال بر قتل انسان در قرآن کریم به شمار می رود که به لحاظ فراوانی استعمال، تنها یک مرتبه در مصحف شریف از آنها می توان بازجست. «زدن با دست» و «راه رفتن» از جمله معانی مطابقی واژه «ضرب» به شما رفته است (قرشی، ۱۴۱۲ ق: ۱۷۵/۴). به نظر می رسد سبب اصلی از کاربرد تعبیر «رقاب» در آیه (محمد: ۴)، آن هم در محل أعناق، رعایت سجع و موسیقی آیه با حضور واژه وثوق می باشد. تعبیر «ضرب عنق» و «ضرب رقاب» در قرآن کریم تنها یک مرتبه آن هم در باب غزوه بدر کاربرد داشته است. میان قتل، ذبح، ضرب اعناق و ضرب رقاب، نسبت مترادف برقرار است. در غالب موارد

منظور از قتل، همان ذبح فرد با شمشیر است و این بدان جهت است که به محض اصابت شمشیر به گردن، شخص کشته خواهد شد (رضایی راد، ۱۳۹۳ ش: ۴۳-۴۲). لکن باید توجه نمود که عدم ژرف اندیشی در مفاد واژه «ذبح»، آن را حمل بر معنای ظاهری اش نموده و چنین پنداشت می گردد که مراد از واژه مذکور در بطن روایت مورد بحث، جوازی بر ذبح و سر بریدن انسان های بی گناه است. حال آن که با تحلیل دلالتی روایت و تمرکز بر آیات، سیره نبوی و باورهای کلامی، روشن می شود که این قسم از گزاره، حاوی کلامی تهدید آمیز از رسول اکرم (ص) علیه مشرکان عنود بوده و هرگز نمی توان بر مفاد ظاهری واژه اتکا نمود.

افزون بر معناشناسی تعابیر ذکر شده که به نحوی مترادف آن ها با واژه ذبح به مثابه وجهی از وجوه معنایی قتل نیز آشکار گردید، می توان از مفاهیمی همچون تصلیب، اعدام و ... یاد نمود. با وجود این، به نظر می رسد طرح این مباحث قدری از فضای حاکم بر نوشتار حاضر فاصله گرفته و لذا پژوهشی دیگر را می طلبد.

۳-۲. پدیده حلقه مشترک

از جمله اساسی ترین شاخصه در تاریخ گذاری اسنادی، ردیابی و فحوص از «حلقه ی مشترک» است. به دیگر بیان، نخستین اقدام شرق پژوهان در این نوع از روش تاریخ گذاری، یافتن راوییی است که بعد از وی اسناد نقل، دچار انشعاب شده و جمیع طرق متأخر نیز به او منتهی می گردد و از طریق او به سایر مصادر کهن تر می رسیم. حلقه مشترک از جمله اصطلاحاتی است که ینبل با بومی سازی آن در مطالعات حدیث پژوهانه خود توانست مسیرهای نوینی را بر پژوهندگان و متمایلان به فضای تحقیقات شرقی بالأخص احادیث بگشاید. او می گوید: حلقه مشترک دیرترین راوی از شبکه اسناد بوده که همچون چتری گشوده و طرق مختلفی از او منشعب شده است. ینبل حلقه مشترک را ابزاری مفید می داند که با استفاده از آن می توان به تاریخ تقریبی و خاستگاه احتمالی احادیث دست یافت (موتسکی، ۱۳۹۰ ش: ۳۱۶).

شاخص نیز پیرامون ارزش حلقه مشترک در مقاصد تاریخ گذاری می نویسد: حضور

تاریخ گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۱۱

حلقات مشترک ما را قادر می سازد تا برای پیدایش گزاره ها، تاریخی قطعی تعیین نماییم (Schacht, 1950: 171-172). در نگاه او راوی مشترک رابط بخش جعلی و واقعی اسناد است و می توان از آن برای تاریخ گذاری مآثورات استفاده نمود (همان). وی معتقد است حلقه مشترک همان شخصی است که نخستین بار حدیث را منتشر نموده است. او در عین حال، پدیده حلقه مشترک را تا حدودی مبهم تبیین می کند؛ زیرا معتقد است که حلقه مشترک خودش ناشر حدیث نیست بلکه سایرین با استمداد از نام وی بر این کار اقدام می نمایند (همان، ۱۷۵). در مقابل این رویکرد، می توان به نگاه اعتدال گرای موتسکی مبنی بر پذیرش حلقه مشترک و رشد وارونه اسناد از مجامع روایی اشاره نمود. وارونگی رشد اسناد نیز به طرق روایاتی اطلاق می گردد که احادیثی از تابعان به احادیث اصحاب و از آنان به روایات نبوی وضع شده باشد. حال آن که او با طرد تعمیم نظریه، رشد وارونگی را در طیف گسترده ای از روایات موجود در جوامع پذیرا نیست (Motzki, 1998: 32).

در بحث پیش روی، تلاش شده است با اتخاذ قواعد نقد صوری - عرضه شده توسط مارستن اسپیت در تحلیل احادیث - نص گزاره های گوناگون به عناصر متنی مجزا تقسیم شوند تا تصویری کلی از سیر تطورات عارض بر متن در فرآیند نقل ترسیم گردد. لازم به ذکر است که قلت تغییرات ساختاری، می تواند به فرآیند نقل مرتبط باشد، حال آن که فزونی این قبیل تغییرات به خاستگاه های متعدد بازمی گردد (آقایی، ۱۳۹۰: ش: ۱۲۳-۱۲۲). در قسم تحلیل دلالتی نیز - با رجوع به کتاب، سنت و باور اعتقادی - اثبات معنایی متفاوت از فهم رایج گزاره و نهایتاً عدم اعتبار آن به لحاظ محتوایی دنبال خواهد شد. همچنین با تحلیل اسنادی و تعیین حلقات مشترک در طیف وسیعی از جوامع فریقین، اصالت حدیث و به موجب آن، تعیین صحیح حد زمانی نشر روایت مورد ارزیابی واقع می گردد.

۴. سیر تطور روایت در مجامع روایی فریقین

در این بخش روایاتی ارزیابی خواهد شد که در متن آن عبارتی با مضمون «فَقَالَ [النَّبِيُّ]: تَسْمَعُونَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، أَمَا وَاللَّهِ نَفْسُ مُحَمَّدٍ بَيِّدَهُ، لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ» را بتوان مشاهده نمود (نک: ابن اسحاق، ۱۳۹۸ ق: ۲۲۹/۱). گزاره فوق ساده ترین قالب نقل روایت است که

نمودی از آن را تقریباً می‌توان در طیف وسیعی از منابع روایی اهل سنت و متون حدیثی و کلامی شیعه آن‌هم با اختلافات متنی اندک شاهد بود. افزون بر این تحریر، گزارش‌های دیگری نیز از روایت مورد بحث همچون «...يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ عَلَيَّكَ بِقُرَيْشٍ،...» (نک: ابن ابی شیبه، ۱۴۰۹ ق: ۳۳۱/۷) و «...قَالَ: ... لَأُبْعَثَنَّ إِلَيْكُمْ رَجُلًا مِنِّي أَوْ كَنَفْسِي يَضْرِبُ أَعْنَاقَكُمْ...» (نک: بزار، ۲۰۰۹ م: ۲۵۸/۳) موجود می‌باشد که با اندک تمایز در ملفوظاتشان به ترتیب، دیگر گونه‌های پر تکرار نقل روایت به شمار می‌رود که افزون بر تکلف در فهم روایت، گاهی از تحریر اولیه آن نیز فاصله گرفته است. از این رو لازم می‌نماید به منظور تبیین دقیق‌تر از فضای سیر تطور روایت، به ارائه آن در سه دسته اصلی، منفک از یک‌دیگر اقدام گردد.

۴-۱. دسته نخست: این دسته از روایات، ساده‌ترین صورت نقل عبارت را در مصادر فریقین دربر گرفته که عنوان می‌دارد؛ «عروه بن زبیر» در خطاب به «عبدالله بن عمرو بن عاص» گوید: بیشترین عداوتی که از قریش در حق پیامبر (ص) دیده‌ای چه بود؟ او در پاسخ، ماجرای اجتماع سران مکه در حجر اسماعیل را بازگو می‌دارد که پیامبر (ص) بزرگان قریش را سفیه و خدایانشان را نیز دشنام داده است. در این اثنا، حضرت (ص) به منظور زیارت بیت الله، وارد شدند. در هر دور از طواف ایشان، آنان سخنی زشت به حضرت (ص) نسبت دادند تا بدان جا که عبدالله گوید: من آثار ناراحتی شدید را در چهره ایشان دیدم. در این هنگام پیامبر (ص) فرمودند: ای سران قریش ... به یقین من با ذبح به سوی شما مبعوث شده‌ام. از این سخن بر اندام آنان لرزه افتاده و گفتند: اِنْصَرَفْ يَا أَبَا الْقَاسِمِ... فَوَاللَّهِ مَا كُنْتُ جَهْلًا..! (نک: ابن اسحاق، ۱۳۹۸ ق: ۲۲۹/۱؛ ابن ابی شیبه، ۱۴۰۹ ق: ۳۳۱/۷؛ ابن حنبل، ۱۴۲۱ ق: ۶۰۹/۱۱؛ بخاری، بی تا: ۷۵؛ بزار، ۲۰۰۹ م: ۴۵۶/۶؛ أبویعلی، ۱۴۰۴ ق: ۳۲۴/۱۳؛ ابن حبان، ۱۴۱۴ ق: ۵۲۵/۱۴؛ اربلی، ۱۳۸۱ ق: ۸/۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۱۱۶/۱۶).

حضور تعابیر دیگری نظیر «مَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ» (نک: ابن ابی شیبه، ۱۴۰۹ ق: ۳۳۱/۷) و «لَقَدْ أُرْسَلَنِي رَبِّي إِلَيْكُمْ» (نک: بخاری، بی تا: ۷۵) هم‌سو با گزاره «لَقَدْ جِئْتُكُمْ» از تمایزات

تاریخ گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۱۳

متنی حدیث مزبور در مجامع روایی حکایت می نماید. افزون بر آن، مفاد عبارت «لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ» کنایه از عدم جواز بر قتل مخالفان مشروط به تقبل اسلام دارد.

۴-۲. دسته دوم: این گروه، روایاتی را شامل می شود که به نحوی تحقق وعده و نفرین رسول اکرم (ص)، در جریان غزوه بدر را بازگو می دارد. توضیح آن که پس از اتمام نبرد، حضرت (ص) دستور دادند که کشتگان را در چاهی مدفون سازند. پس از به اجرا درآمدن این اقدام، پیامبر (ص) یکایک کفار را خطاب قرار دادند و فرمودند: آیا علامات حقانیت وعده پروردگارم را مشاهده نمودید؟ در این اثنا، مسلمانان وجه صدور دستور را از ایشان جویا شده و حضرت (ص) نیز در پاسخ فرمودند: «مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ أَنْ يُجِيبُوا» (نيسابوری، بی تا: ۲۲۰۳/۴، ح ۲۸۷۴)؛ چه بسا آنان از شما آگاه تر باشند حال آن که قدرت پاسخ از آن سلب گردیده است (واقدی، بی تا: ۹۱/۱).

از تقریر پیش گفته برمی آید که تحریرهای موجود در دومین دسته از فراوانی و گونه های روایت، با نظر به سبب صدور آن، موضوعی اجماعی در نگاه محدثان فریقین بوده و حکم آن بر افرادی جاری است که امیدی بر هدایت آنان نباشد. متن تحریرهای موجود در این گروه بدین شرح است: که «عبدالله بن مسعود» گوید: پیامبر (ص) در ضلعی از کعبه نماز می گزارد. اباجهل و چندین تن از قریشیان، زهدان (بچه دان) شتر تازه قربانی شده را بر کتف حضرت (ص) قرار دادند. ایشان نیز در واکنش بر این اقدام آنان را با تعبیر «اللَّهُمَّ عَلَيْكَ بِقُرَيْشٍ... بِأَبِي جَهْلٍ بْنِ هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ...» سه مرتبه نفرین نمودند. ابن مسعود نیز بیان می دارد که خود، ناظر بر دفن آنان در چاه بدر بودم (نک: ابن اسحاق، ۱۳۹۸ ق: ۲۱۱/۱؛ ابن ابی شیبه، ۱۴۰۹ ق: ۳۳۱/۷ و ۳۵۵؛ ابن حنبل، ۱۴۲۱ ق: ۲۶۵/۶ و ۷۳/۷؛ بخاری، ۱۴۲۲ ق: ۴۴/۴؛ نيسابوری، بی تا: ۱۴۲۰/۳-۱۲۱۸؛ بزار، ۲۰۰۹ م: ۲۳۸/۵ و ۲۴۰ و ۲۴۲ و ۲۴۷؛ نسائی، ۱۴۲۱ ق: ۱۸۸/۱ و ۴۹/۸؛ ابویعلی، ۱۴۰۴ ق: ۲۱۱/۹؛ ابن حبان، ۱۴۱۴ ق: ۵۳۰/۱۴؛ بیهقی، ۱۴۲۴ ق: ۱۳/۹؛ بغوی، ۱۴۰۳ ق: ۳۳۰/۱۳؛ راوندی، ۱۴۰۹ ق: ۵۱/۱؛ طبرسی، ۱۴۰۳ ق: ۲۱۷/۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳ ق: ۵۷/۱۸ و ۱۸۸ و ۲۲۹ و ۲۲۹/۳۳؛ بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳ ق: ۸۷۸/۱۱؛ بیهقی، بی تا: ۲۸۰/۲ و ۲۷۹ و ۸۲/۳؛ خویی،

۱۴۰۰ ق: ۸۱).

تعدد طرق و به نسبت آن، تطور الفاظ روایت در قیاس با گزاره دسته نخست، به نحوی ساختار ثانویه آن را که از تحریر اولیه روایت نیز فاصله گرفته است نمایان می‌سازد. ۳-۴. دسته سوم: در این گروه روایاتی از نظر گذرانده خواهد شد که با عنوان حدیث «خاصف النعل» معروف گشته است. هرچند بار معنایی روایات موجود در دسته حاضر از تحریرهای پیشین فاصله گرفته‌اند؛ لکن با تعمق بر تعبیر آن و تساوی حکم جاری (گردن زدن) با گزاره‌های سابق‌الذکر (ذبح) می‌تواند در حل این تنوع روایی مؤثر واقع افتد. در یک برآیند کلی، این حدیث مناظره‌ای میان نمایندگانی از مشرکان با پیامبر (ص) را در سرزمین حدیبیه و پس از آزادسازی مکه به تصویر می‌کشد که از حضرت (ص)، باز پس ستادن افرادی فرومایه از قومشان که از ملحقین به گروه ایشان بودند را خواستار شدند. پیامبر (ص) نیز از سخن آنان آشفته گشته و فرمودند: ای قریش، یا از این اقدام منصرف خواهید شد و نماز اقامه می‌دارید و زکات را پرداخت می‌کنید یا آن‌که مردی (علی [ع]) را به‌سوی شما بفرستم که برای دین گردن‌هایتان را بزند؛ (بزار، ۲۰۰۹ م: ۲۵۸/۳؛ حاکم نیشابوری، ۱۴۱۱ ق: ۳۳۲/۴). این گونه از تحریر تنها در «مسند» بزار و «مستدرک» حاکم نیشابوری با نام روایات «خاصف النعل» قابل رؤیت است. ازجمله تمایزاتی که در این صورت از نقل شاهد آن هستیم، استقرار عبارت «فَيَضْرِبُ أَعْنَاقَكُمْ» در محل «لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ» می‌باشد. هرچند تغییرات ساختاری - اختلافات و اشتراکات متنی - در نص روایات این دسته اندک است؛ باوجوداین، فاصله و جدایی این قبیل از گزاره‌ها را با تحریر اولیه آن هویدا می‌سازد (Motzki, 1996: 73).

با نظر به مطالب مطروحه، اولین ورود این دسته از روایات به لحاظ تقدم و تأخر زمانی از میان سنی‌مذهبان در کتاب «سیره» ابن‌اسحاق (م. ۱۵۰) (نک: ابن‌اسحاق، ۱۳۹۸ ق: ۲۲۹/۱) و در خلال عالمان شیعی، می‌توان «الخرائج و الجرائح» قطب‌الدین راوندی (م. ۵۷۳) (نک: راوندی، ۱۴۰۹ ق: ۵۱/۱) و پس از ایشان، «الإحتجاج» طبرسی (م. ۵۸۸) (نک: طبرسی، ۱۴۰۳ ق: ۲۱۷/۱) را نام برد که از حیث برخورداری از مشایخ اهل تسنن،

تاریخ گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۱۵

(نک: راوندی، بی تا: ۱۴) روایت را در اثر تألیفی خود منتقل نموده‌اند. به نظر می‌رسد ورود گزاره‌های مذکور در منابع متقدم و در قالب هسته اولیه روایت، از یک سطر تجاوز نکرده و با انعکاس آن در منابع متأخرتر به تدریج بر عبارات آن افزون شده باشد.

۵. تحلیل محتوایی روایت

با فرض صحت حدیث در بخش تحلیل اسنادی، حتمیت صدور گزاره از سوی معصوم (ع) اثبات می‌شود؛ لکن با نظر به روایات معصومین (ع) در باب صعب و مستصعب بودن منقولات آن حضرات (ع) (نک: کلینی، ۱۴۰۷ ق: ۱/۱)، ضروری می‌نماید جهت دستیابی به مراد حقیقی امام (ع) از بیان آن، روایت در حوزه تحلیل دلالتی نیز - هر چند مختصر - ورود یابد. در این راستا، عرضه روایت بر قرآن، سنت و باور کلامی عصمت معصوم (ع) به درستی می‌تواند معنایی متفاوت از فهم رایج گزاره را اثبات نماید.

در ابتدا باید دانست، از جمله مهم‌ترین ادله سلفیون در جواز «ضرب اعناق» و مشروعیت بخشی بر اقدامات خویش، استناد بر آیه (محمد: ۴) می‌باشد که در پی آن، تصرف در جان و مال و ناموس کفار اعم از محارب و غیر آنان را محکوم در حکم اباحه نموده‌اند (آزادی، بی تا: ۱۵/۳). حال آنکه با نظر بر آیه مذکور و توجه بر دیگر قرائن لفظی کلام (سیاق) همچون، اسارت اسرا و کشته شدن در راه خدا، می‌توان مفاد واژه «لَقِيتُمْ» را به رویارویی با کفار در میدان حرب فهم نمود نه مطلق ملاقات (مکارم شیرازی، ۱۳۷۱ ق: ۳۹۸/۲۱). افزون بر آن مصداق «الَّذِينَ كَفَرُوا» نیز، مشرکان قریش است که بر عناد خود با مسلمانان الحاح ورزیده و به موجب آن بر قتل استحقاق دارند (سید قطب، ۱۴۱۲ ق: ۳۲۸۰/۶). همچنان که مراد از تعبیر «فَضْرَبَ الرَّقَابَ»، اطلاق قتل است که منحصرأ بر ذبح ختم نمی‌شود و بیان عبارت مذکور غالباً از باب تأکید بر تحقق بهترین حالت قتل مبنی بر ذبح می‌باشد بدان وجه که شخص بدون تحمل مشقت، جان می‌دهد، همچنان که در بیانات پیامبر اکرم (ص) بدین مطلب نیز اشاره شده است (نیسابوری، بی تا: ۱۵۴۷/۳).

از دیگر مستندات جواز «ذبح اسیران» که غالباً مورد استناد سلفیه تکفیری و نیز طیف وسیعی از اسلام‌پژوهان غربی قرار گرفته است (نک: هیوم، ۱۳۶۹ ش: ۳۰۳؛ گلدزیهر،

۱۹۴۶ م: ۱۸-۱۶) می‌توان آیه شریفه (أنفال: ۶۷) را یاد نمود. حال آنکه با تدقیق در آیه مذکور، نبود کوچک‌ترین اشاره بر «ذبح» و «اِثخان» محرز می‌گردد. افزون بر این مطلب، صاحب «فیض القدر» در تشریح بیان حضرت (ص) مبنی بر «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ» (نيسابوری، بی‌تا: ۱۵۴۷/۳)، می‌نویسد: که رقت قلب پیامبر (ص) نسبت به انسان‌ها، امری مثال‌زدنی است؛ لذا موضوعاتی همچون مثله کردن و آزار افراد، جملگی از ایشان بسیار بعید به نظر می‌رسد (مناوی، ۱۳۵۶ ق: ۲/۲۴۴). لذا از مجموع آیات الهی نظیر (محمد: ۴؛ أنفال: ۶۷) تنها شدت رفتار با مشرکانی استنباط می‌گردد که با انگیزه فتنه‌جویی در مقابل مسلمانان ایستاده‌اند.

سنت رسول اکرم (ص) نیز از جمله امور وثیقی است که بسیاری از اسلاف با تمسک بر آن، وجوب قتال و ضرب اعناق را مشروع و بدین سبب حکم «ذبح» در روایت را بر جمیع تسری داده تا آنجا که پیامبر (ص) را با وصف «ضحوک القتال» یاد نموده‌اند (لطفی، ۱۳۹۶ ش: ۴۱). سبب اصلی در مشروعیت چنین اقداماتی، استناد آنان بر پاره‌ای از بیانات حضرت (ص) می‌باشد، (نک: ابن‌ابی‌شیه، ۱۴۰۹ ق: ۶/۴۸۰ ب؛ ابن‌حنبل، ۱۴۲۱ ق: ۱۴۰/۶) که از تدقیق در مدلولات آن‌ها ارسال و ضعف گزاره‌ها استفاده می‌شود (ابن حجر عسقلانی، ۱۴۰۶ ق: ۱/۴۰۳). در مفاد دومین روایت نیز باید توجه نمود که حکم عمومی حضرت (ص) در رخدادهای بدر، آزادی اسرا با منت و یا پرداخت فدیة از سوی آنان می‌باشد.

از سوی دیگر، تورق در بسیاری از آثار سیره‌نگاری در باب غزوات پیامبر (ص)، از همگرایی تهدیداتی آگاهی می‌دهد که با احداث حکومت اسلامی، از سوی ائمه کفر در مکه، متوجه مسلمانان می‌شد. برای نمونه، نقل گزارشی از صاحب «دلائل النبوه» که فضای حاکم قبل از رخداد بدر را به تصویر می‌کشد، مدعای فوق مبنی بر اعلان جنگ از سوی مشرکان و نیز اقدامات استراتژیک حضرت (ص) را اثبات می‌دارد (بیهقی، بی‌تا: ۱۷۹/۳-۱۷۸). حال آنکه، آزادسازی برخی از اسرای بدر با تقبل فدیة از آنان (نک: صابونی، ۴۵۵/۲) و نیز سخن ایشان مبنی بر عبارت «يَا أَبَا سُفْيَانَ، الْيَوْمَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ أَوْ الْمَرْحَمَةِ...»

تاریخ‌گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۱۷

امروز روز حماسه و مهربانی است ... (نک: واقعی، بی‌تا: ۸۲۲/۲-۸۲۱)، در جریان فتح مکه، از سجیه نیکوی حضرت (ع) و در مقابل عدم الزام مشرکان در پذیرش اسلام را بیان می‌دارد، هرچند که مشرکان ملزم به ایمان آوردن شده و اساساً سکونتشان در مکه نیز به‌نوعی ممنوع گشت. با این اوصاف، مذاقه در رویکرد نظامی حضرت (ص) در بینش ارزشی، مطلقاً جوازی بر مقبولیت ذبح - به‌عنوان نوع خاصی از قتل - از سوی ایشان را به دست نمی‌دهد.

افزون بر آیات، سیره نبوی و مسلمات از دانش بشری، «اعتقادات کلامی» از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که با برخورداری از تاریخچه‌ای غنی، می‌تواند در شمار معیارها استقرار یافته و با کاربرست‌پذیری از آن، روایات را تحلیل نمود (حسن‌یگی، ۱۳۹۶ ش: ۱۲۶)؛ لکن آنچه تعارض موجود میان فحوای روایت و اعتقادات کلامی را حتمی می‌سازد، عصمت حضرت (ص) از خطا و پرهیز ایشان از انجام فعل و انعقاد کلامی برخلاف دستورات خداوند متعال است. به دیگر بیان، قرآن کریم ایشان را رساننده پیام الهی معرفی و تنها موظف به انجام آن نموده است. آن‌چنان که خداوند متعال در آیات بسیاری، مأموریت ایشان را با ادات «إِلَّا» و «أَنْمَا» بر ابلاغ وحی، محصور می‌دارد (آل عمران: ۲۰؛ مائده: ۹۹-۹۲؛ یونس: ۹۹؛ نور: ۵۴). از این روی، چگونه ممکن است پیامبری که برخلاف اوامر الهی سخنی منعقد و فعلی را مرتکب نمی‌شود، مطلق کفار (اعم از محارب و غیر محارب) را گردن زند تا مسلمان شوند؟! لذا، با توجه بر مطالب مطروحه، به نظر می‌رسد مفاد روایت مزبور و سایر تحریرات مشابه با آن، به سبب تخالف با قرآن، سنت و باور اعتقادی از درجه اعتبار ساقط می‌گردد.

۶. تاریخ‌گذاری اسنادی روایت بر مبنای تعیین حلقات مشترک

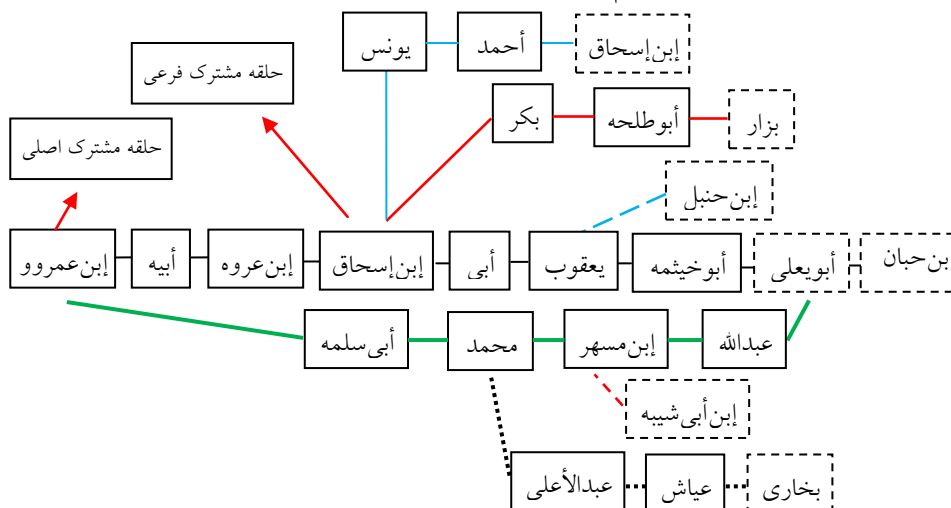
سند یک روایت به گروهی از سلسله ناقلان متن آن اطلاق می‌گردد که مستمراً در معیت حدیث به‌عنوان ملاک اعتبار آن پیوست می‌شود (مامقانی، ۱۴۲۸ ق: ۴۸/۱). در باب جایگاه بنیادین «سند» در اسلام نیز همین بس که ابن‌المبارک مرقوم داشته است: سند بخشی از دین بوده و اگر نباشد هر کسی می‌تواند آنچه می‌خواهد را نقل بدارد (نیسابوری،

بی تا: ۱۲/۱). این در حالی است که یوزف شاخت به مثابه یکی از سرآمدان صاحب سبک در حوزه تحلیل روایات، در باب نخستین بخش خبر، می نویسد: «سندها دل‌بخواهی ترین بخش روایات اند» (شاخت، ۱۳۹۳ ش: ۱۰۷) و این تعبیر خود از تمایزات موجود میان انگاره‌های حدیث پژوهی غربیان و دانشیان مسلمان حکایت می کند. باوجوداین، اسناد موجود در دسته‌های سه گانه، با استمداد از روش‌های حدیث پژوهی «خوتیر ینبل»، مورد تحلیل قرار گرفته و لذا رویکرد افراط گونه او نیز هویدا می گردد. گفتنی است ضمن روش تعیین حلقه مشترک، روایت بر معیارهای نقد سنتی (رجال شناسی) نیز ارزیابی خواهد شد.

۶-۱. روایات دسته نخست

این دسته از روایات در ۹ مصدر از مصادر حدیثی فریقین ورود یافته است که غالب اسناد نیز بر «عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ» مختوم گشته است. «کشف الغمه» و «بحار الأنوار» نیز در دسته حاضر فاقد سنداند. رأی غالب رجالیون سنی مذهب پیرامون حلقه مشترک این گروه، بر وثاقت وی بوده است (نک: ابن حجر عسقلانی، ۱۴۰۴ ق: ۳۱۵/۱). حال آنکه، روش ابداعی یوزف شاخت و به تبع او خوتیر ینبل، «إِبْنِ الْعَاصِ» (حلقه مشترک) را «جاعل حدیث» می خوانند. اینجاست که اتکای صرف بر شیوه غربیان، ره آورد متقنی در اثبات اصالت تاریخی احادیث - به لحاظ زمانی - را به دست نمی دهد و بر فرض اصالت سند، - آن چنان که گفته آمد - متن نیز باید در محک سنجش قرار گیرد. باوجوداین، برخی از دانشیان، وی را به سبب گرویدن به باطل (نک: طبری، بی تا: ۵۶۰/۳-۵۵۹) و خدمت به دستگاه امویان از دایره وثوق خارج نموده اند (نک: همان، ۱۳۸/۴-۱۳۷). از سوی دیگر، تدلیس و تخطئه «إِبْنِ إِسْحَاق» و «محمّد بن عمرو» (نک: رازی، ۱۳۷۱ ق: ۱۹۴/۷؛ ابن حبان، ۱۳۹۳ ق: ۳۷۷/۷) در میان روات این دسته، صحت روایات را با چالش جدی مواجه ساخته است.

شکل ۱. ترسیم شبکه اسنادی از روایات دسته نخست

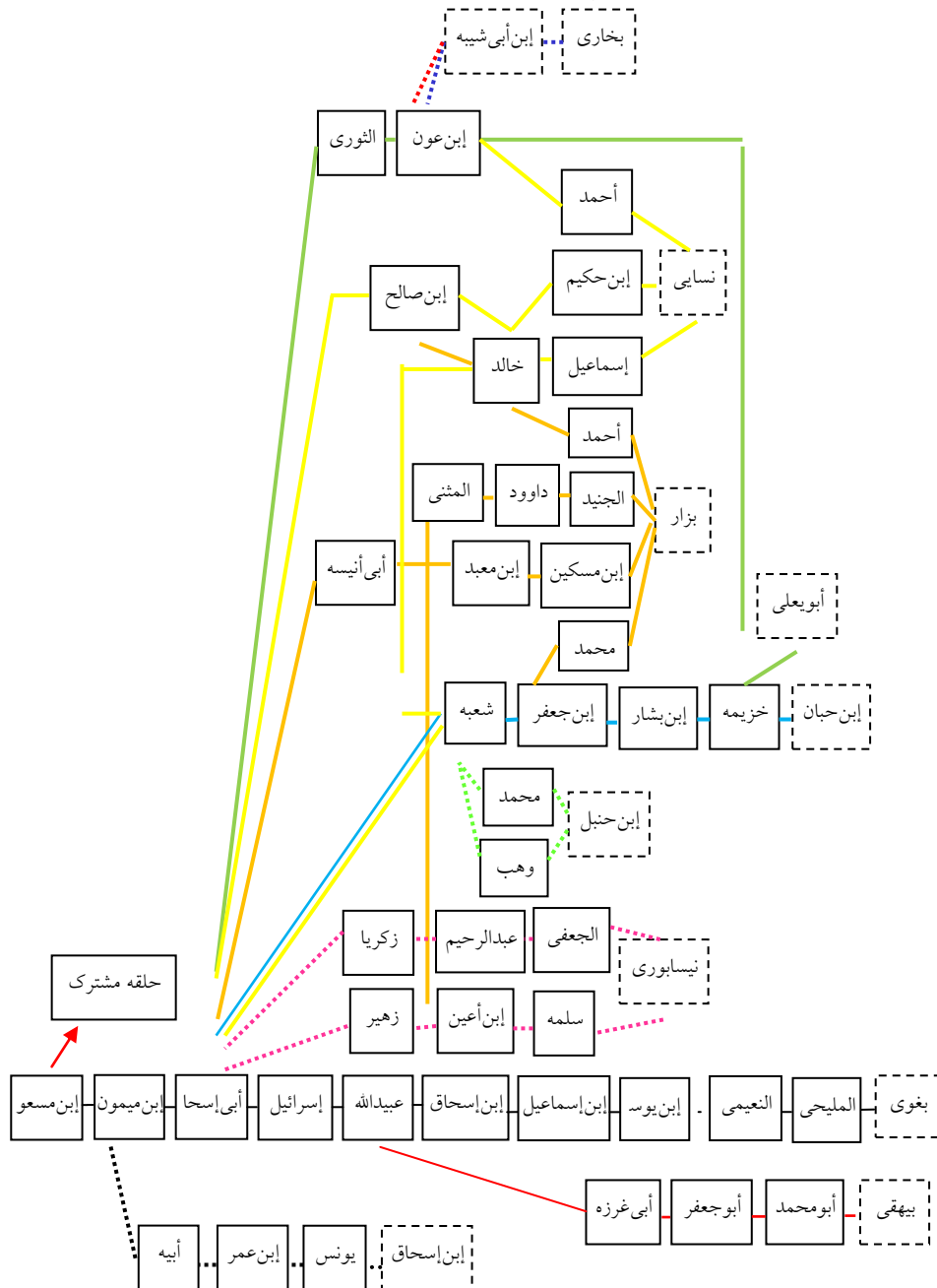

۲-۶. روایات دسته دوم

روایات موجود در این دسته نیز با استقرار در ۱۱ منبع روایی اهل سنت و ۶ مصدر حدیثی و کلامی شیعه - با ویژگی فقدان سند - بیشترین فراوانی از روایت مذکور را نمایان می سازد. در این طیف از روایات، با لحاظ نمودن فراوانی اسناد مرتباً «عبدالله بن مسعود»، با ۲۳ طریق مختوم بر وی، «أبی إسحاق»، «عمرو بن میمون» و «إبن إسحاق» هر یک با طریقی متفاوت، در زمره حلقهات مشترک اصلی (إبن مسعود) و فرعی (أبی إسحاق، إبن میمون و إبن إسحاق) موجود در روایات حاضر احصاء می شوند. دو راوی نخست، در غالب منابع رجالی توثیق شده اند. حال آنکه، وفاق رجالیون پیرامون تدلیس «إبن إسحاق» (نک: رازی، ۱۳۷۱ ق: ۱۹۴/۷) و تضعیف «إبن مخلد» (نک: همان، ۳/۳۵۴) و «إبن جناح» (مجهول) مبرهن است. از سوی دیگر، «محمد» نیز در طریق «شعبه» از «أبی إسحاق»، در «مسند» إبن حنبل در شمار اسامی مشترک احصاء شده است که مرتباً مورد توثیق و تضعیف واقع شده اند (نک: ابن حبان، ۱۳۹۳ ق: ۷/۴۴۰؛ رازی، ۱۳۷۱ ق: ۷/۱۹۴)؛ لذا از آنجا که نام «محمد» فاقد هر گونه مرجحات دیگر - از قبیل قیود زمانی، مکانی، راوی و مروی عنه - می باشد، می توان بر طرد

سند مورد بحث حکم نمود. افزون بر ضعف برخی راویان در تقاطع گیری طرق روایات، می توان تغایر مهم ترین معیارهای برخی از مؤلفان (نک: مبارکفوری، ۱۴۲۲ ق: ۳۵۱/۱-۳۵۰) مبنی بر «وثاقت فرد فرد راویان» و به تبع آن تنزل اعتبار این دست از منابع را اثبات نمود. سایر اسامی یادشده نیز در شبکهٔ اسنادی، تماماً از نگاه رجالیون محکوم بر وثاقت اند.

شکل ۲. ترسیم شبکه اسنادی از روایات دسته دوم

۳-۶. روایات دسته سوم

حضور روایات این دسته، تنها در ۲ مجمع روایی اهل سنت با عنوان «مسند» بزار و «مستدرک» حاکم، مشهود می‌باشد. روایت مورد بحث در هر یک از منابع نام‌برده، طریقی منفرد داشته و مرتباً بر «عبدالله بن عوف» و «حضرت علی (ع)» مختوم گشته است. به جهت قلت طرق موجود در این دسته؛ لذا تقاطع گیری اسنادی روایات مزبور، نقطه اشتراکی را به دست نمی‌دهد بدین منظور در دسته حاضر از ترسیم شبکه اسنادی احادیث صرف نظر خواهد شد.

در یک برآیند کلی، جمیع راویان به استثنای «ابن جبر» (نک: ذهبی، ۱۳۸۲ ق: ۳۳۸/۲)، «ابن حنطَب» (نک: ابن حجر عسقلانی، ۱۴۰۴ ق: ۱۷۸/۱۰) و «ابن عوف» (مجهول)، بر وثاقت محکوم‌اند.

بنابراین در مجموع می‌توان چنین بیان نمود که تجمیع تحریرهای گوناگون از روایت، افزون بر ارزیابی متن آن و نیز ترسیم شبکه اسنادی و قیاس میان نتایج حاصل از تحلیل مشترک اسناد و متن است که می‌تواند حد زمانی نشر روایات را به صورت دقیق مشخص و با جستار پیرامون انگیزه روات، کاهش و افزایش متنی را آشکار نماید. نتایج حاصل از تحلیل ترکیبی روایت نیز با رعایت اختصار، به قرار ذیل می‌باشد:

(۱) تاریخ گذاری اسنادی و دلالتی آن دسته از تحریرهای موجود در مصادر روایی شیعه، نظیر الخرائج (م. ۵۷۳)، الإحتجاج (م. اوایل قرن ۶)، کشف الغمه (م. ۶۹۲)، بحار الأنوار (م. ۱۱۱۰)، عوالم العلوم (م. قرن ۱۲) و منهاج البراعه (م. ۱۳۲۴) که غالباً نیز حامل تعبیر «اللَّهُمَّ عَلَيكَ بِقُرَيْشٍ» می‌باشند به جهت فقدان سند، پذیرش آن‌ها با تأمل جدی روبه‌رو است.

(۲) با بررسی‌های به عمل آمده، غیر از روایات فاقد اسناد در شماری از منابع شیعی که به موجب آن غالباً مؤلفان هر یک از مصادر، خود حد نهایی آغازین آن در جعل روایت مورد بحث احصاء می‌شوند، طیف وسیعی از روایات مسند نیز به «ابن مسعود» مختوم گشته است. پس از وی، ابی‌إسحاق، ابن‌العاص، ابن‌میمون و ابن‌إسحاق در

تاریخ‌گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۲۳

نقش راویان فرعی با بیشترین اثربخشی در نشر روایت و نیز پراکندگی روات در قسم فوقانی نمودارها، امری محرز می‌باشد.

۳) تحریرهایی که به نحوی از ساختار اولیه روایت فاصله گرفته‌اند و دربردارنده عباراتی نظیر، «اللَّهُمَّ عَلَیْكَ بِقُرْیش» و روایات مشهور به «خاصف النعل» هستند، غالباً دارای نقلی متفرد بوده و «خزیمه» به مثابه نمونه‌ای از حلقات مشترک (فرعی) در دسته دوم از روایات، بیشترین قرابت زمانی را به مؤلفان جوامع حدیثی داشته و از عصر صحابیان نیز فاصله گرفته است ولذا، شبکه اسناد در این دسته از روایات، ساختاری عنکبوتی دارد.

نتیجه‌گیری

در بحث تحلیل روایاتی با فحوای «اللَّهُمَّ عَلَیْكَ بِقُرْیش» مشخص شد تحریراتی که در آن «أبی إسحاق» حلقه مشترک (فرعی) بوده و طریق را از «شعبه» و «زهیر» نقل نموده، دارای واژه‌پردازی‌های گوناگونی است که این ویژگی را در روایاتی که غالباً بر «ابن مسعود» و «ابن العاص»، مختوم گشته است، نمی‌توان بازجست. تحلیل دلالتی روایت نیز، نشان از رشد فزاینده متن در غالب منابع (عامه)، به‌ویژه متون متأخر داشته که حاصل توسع روایت به فراخور درخواست توجیه‌گران بوده است. وقوع فرآیند داستان‌پردازی پیرامون رخداد‌های صدر اسلام، تخلیط در برداشت از فهم رایج و اصیل روایت، بروز تصحیفات متنی، تسامح مدونان در گردآوری احادیث و... را نیز می‌توان در رشد متنی روایت، عواملی دخیل تلقی نمود. ترسیم شبکه اسنادی نیز از گسترش بی‌رویه روایت در عصر فتوحات خلفا حکایت می‌نماید. وضعیت توثیق و یا تضعیف روات، تنها از سوی معدلان سنی مذهب مطرح بوده و در هیچ‌یک از منابع رجالی شیعه نصی بر توصیف آنان وارد نشده است که این خود، عاملی در ضعف اسناد به شمار می‌آید. همچنین فقدان روایت در منابع متقدم شیعی، ارسال، نقل واحد از آن در متون روایی متأخر و نیز برخورداری از مشایخ عامه، جملگی عناصری است که می‌تواند انتقال گزاره را توسط «قطب‌الدین راوندی» و «شیخ طبرسی» به میراث روایی شیعه

اثبات نماید. به دیگر بیان، قرابت زمانی دو مؤلف با یکدیگر و نقل روایت در مکتوب «الخرائج»، زمینه اعتمادبخشی بر شیخ طبرسی را فراهم و ایشان نیز گزاره موردبحث را در تألیف خود منعکس نموده است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Keyvan Ehsani
Fatemeh Ahmadi

<http://orcid.org/0000-0002-9331-7589>

<http://orcid.org/0000-0003-4164-3996>

منابع

- قرآن کریم

آقای، سیدعلی. (۱۳۹۰ ش). «تاریخ گذاری احادیث بر مبنای روش تحلیل ترکیبی اسناد- متن: امکانات و محدودیت ها». *صحیفه مبین*. شماره ۵۰.

ابن ابی شیبه، عبدالله. (۱۴۰۹ ق). *المصنف*. چاپ اول. الرياض: مکتبه الرشد.

ابن إسحاق، محمد. (۱۳۹۸ ق). *سیره ابن إسحاق*. بی جا: مکتب دراسات التاريخ.

ابن جوزی، عبدالرحمن. (۱۴۰۴ ق). *نزهة الأعين*. تحقیق کاظم الرازی. لبنان: مؤسسه الرساله.

ابن حبان، محمد بن حبان. (۱۳۹۳ ق). *الثقات*. چاپ اول. حیدرآباد: مؤسسه الکتب الثقافیه.

_____. (۱۴۱۴ ق). *الصحيح*. به تحقیق شعيب الأرنؤوط. چاپ دوم. بی جا:

مؤسسه الرساله.

ابن حجر عسقلانی، شهاب الدین. (۱۴۰۴ ق). *تهذيب التهذيب*. چاپ اول. بیروت: دارالفکر

للطباعة و النشر والتوزيع.

_____. (۱۴۰۶ ق). *تقريب التهذيب*. چاپ دوم. تحقیق: مصطفى

عبدالقادر. بیروت: دارالکتب العلمیه.

ابن حنبل، أحمد بن علی. (۱۴۲۱ ق). *المسند*. به تحقیق شعيب الأرنؤوط؛ عادل مرشد. چاپ

اول. بی جا: مؤسسه الرساله.

أبو يعلى، أحمد بن علی. (۱۴۰۴ ق). *مسند أبي يعلى*. به تحقیق حسین سلیم أسد. چاپ اول.

بی جا: دارالمأمون للتراث.

اربلی، علی بن عیسی (۱۳۸۱ ق). *كشف الغمه*. بیروت: دارالأضواء.

أزدي، أبو جندل. (بی تا). *سلسلة العلاقات*. بی جا: مرکز الدراسات والبحوث الإسلامیه.

بحرانی اصفهانی، عبدالله. (۱۴۱۳ ق). *عوامل العلوم*. چاپ اول. قم: مؤسسه الإمام المهدی (عج).

بخاری، محمد بن إسماعیل. (بی تا). *خلق أفعال العباد*. الرياض: دارالمعارف.

_____. (۱۴۲۲ ق). *صحيح بخارى*. بیروت: دارالفکر.

بزار، أحمد بن عمرو. (۲۰۰۹ م). *المسند*. چاپ اول. مدینه: مکتبه العلوم.

بغوی، حسین بن مسعود. (۱۴۰۳ ق). *شرح السنه*. به تحقیق شعيب الأرنؤوط؛ محمد زهير

- الشاویش. چاپ دوم. بیروت: المكتبة الإسلامية.
- بیهقی، أحمد بن الحسین. (بی تا / ۱۴۰۵ ق). *دلائل النبوه*. به تحقیق عبدالمعطي قلعجي. چاپ اول. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- _____. (۱۴۲۴ ق). *السنن الکبری*. بی جا: دارالفکر.
- پارسا، فروغ. (۱۳۸۸ ش). *حدیث در نگاه خاورشناسان - بررسی و تحلیل مطالعات حدیث شناختی هارالد موتسکی*. چاپ اول. تهران: دانشگاه الزهراء (سلام الله علیها).
- پورت، جان دیون. (۱۳۳۴ ش). *عذر تقصیر به پیشگاه محمد و قرآن*. به ترجمه سید غلامرضا سعیدی. تهران: شرکاء.
- حاکم نیشابوی، أبو عبدالله. (۱۴۱۱ ق). *مستدرک علی الصحیحین*. تحقیق: مصطفی عبدالقادر. چاپ اول. بیروت: دارالکتب العلمیه.
- حسن بیگی، علی. (۱۳۹۶ ش). «جایگاه و نقش باورهای کلامی در نقد حدیث و آسیب های آن». *نشریه مطالعات فهم حدیث*. سال سوم. شماره ۶.
- حسینی، زینب السادات؛ قربانی لاکتراشانی، فاطمه. (۱۳۹۷ ش). «بررسی سندی و دلالتی روایات حجاب در منابع حدیثی اهل سنت با تأکید بر روش تعیین حلقه مشترک».
- دوفصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات فهم حدیث*. سال پنجم. شماره ۱.
- خویی، حبیب الله. (۱۴۰۰ ق). *منهاج البراعه*. بی جا: بی نا.
- دست رنج، فاطمه. (۱۳۹۸ ش). «بررسی تطبیقی مبانی و روش های حدیث پژوهی جیمز رابسون و خوتیر ینبل». *دوفصلنامه علمی حدیث پژوهی*. سال یازدهم. شماره ۲۲.
- ذهبی، محمد بن أحمد. (۱۳۸۲ ق). *میزان الاعتدال*. تحقیق علی محمد البجاوی. چاپ اول. بیروت: دارالمعرفه.
- رازی، ابن ابی حاتم. (۱۳۷۱ ق). *الجرح و التعلیل*. چاپ اول. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- راوندی، قطب الدین. (بی تا). *ضیاء الشهاب*. بی جا.
- _____. (۱۴۰۹ ق). *الخرائج و الجرائح*. چاپ اول. قم: مؤسسه امام مهدی (عج).
- رضایی راد، خدیجه. (۱۳۹۳ ش). *بررسی حوزه های معنایی «قتل» در قرآن کریم*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه لرستان: لرستان.

- تاریخ‌گذاری حدیث «... لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذِّبْحِ...» در مصادر روایی فریقین...؛ احسانی و احمدی | ۲۷
- رفعت، احمد. (۲۰۱۴ م). *النبي المسلح؛ الوثائق السريه للحركات الإسلاميه فى مصر*. چاپ دوم. بی‌جا: بی‌نا.
- سید قطب، ابراهیم حسین. (۱۴۱۲ ق). *فى ظلال القرآن*. چاپ هفده. بیروت: دارالشروق.
- شاخ، یوزف. (۱۳۹۳ ش). *ارزیابی تاریخ‌گذاری احادیث*. ترجمه: سیدعلی آقایی. چاپ اول. تهران: حکمت.
- صابونی، محمدعلی. (۱۴۰۰ ق). *روائع البیان*. تحقیق: حسّ شربتلی. چاپ اول. دمشق: مکتبه الغزالی.
- صاحب بن عباد، إسماعیل بن عباد. (۱۴۱۴ ق). *المحیط فی اللغة*. بیروت: عالم‌الکتاب.
- طبرسی، أحمد بن علی. (۱۴۰۳ ق). *الاحتجاج*. چاپ اول. مشهد: نشر مرتضی.
- طبری، محمد بن جریر. (بی‌تا). *تاریخ الطبری*. بیروت: مؤسسه‌الاعلمی للمطبوعات.
- کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ ق). *الکافی*. چاپ چهارم. تهران: دارالکتب الإسلامیه.
- گل‌دزیهر، ایگناس. (۱۹۴۶ م). *العقیده و الشریعه فی الإسلام*. بیروت: دارالرائد العربی.
- _____؛ شاخ، یوزف و فان‌اس، یوزف و همکاران. (۱۳۹۳ ش). *تاریخ‌گذاری حدیث روش‌ها و نمونه‌ها*. به کوشش سید علی آقایی. چاپ اول. تهران: حکمت.
- لصفی، علی‌اکبر. (۱۳۹۶ ش). «بررسی دیدگاه سلفیه جهادی در شیوه رفتار با اسراء».
- پژوهش‌نامه نقد وهابیت؛ سراج‌منیر*. سال هفتم. شماره ۲۵.
- مامقانی، عبدالله. (۱۴۲۸ ق). *مقیاس الهدایه فی علم الدرايه*. به تحقیق محمدرضا مامقانی، چاپ اول. قم: منشورات دلیل‌ما.
- مبارک‌کفوری، عبدالسلام. (۱۴۲۲ ق). *سیره البخاری*. به تحقیق البستری. چاپ اول. مکه: دارالعلم الفوائد.
- متانت‌پور، محمدتقی. (۱۳۹۳ ش). «نقد دیدگاه مستشرقان درباره غزوات پیامبر (ص)».
- تاریخ‌نامه خارزمی - فصلنامه علمی - تخصصی - سال دوم*. شمار ۱.
- مجلسی، محمد باقر. (۱۴۰۳ ق). *بحار الأنوار (ط - بیروت)*. چاپ دوم. بیروت: داراحیاء التراث العربی.
- مکارم‌شیرازی، ناصر. (۱۳۷۱ ق). *تفسیر نمونه*. چاپ دهم. تهران: دارالکتب الإسلامیه.

۲۸ | دو فصلنامه علمی سراج مُنیر | سال شانزدهم | شماره ۵۰ | بهار و تابستان ۱۴۰۴

مناوی، محمد. (۱۳۵۶ ق). فیض‌القدیر. چاپ اول. مصر: مکتبه‌التجاریه.

- موتسکی، هارالد. (۱۳۹۰ ش). حدیث اسلامی، خاستگاه‌ها و سیر تطور. چاپ اول. ترجمه:

مرتضی کریمی‌نیا. قم: دارالحدیث.

_____. (۱۳۹۳ ش). ارزیابی تاریخ‌گذاری احادیث. ترجمه: سیدعلی آقایی. چاپ

اول. تهران: حکمت.

فراهیدی، خلیل‌بن‌احمد. (۱۴۰۹ ق). العین. قم: نشر هجرت.

فولادوند، محمدمهدی. (۱۴۱۸ ق). ترجمه قرآن. تهران: دفتر مطالعات تاریخ.

قرشی، علی‌اکبر. (۱۴۱۲ ق). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب‌الاسلامیه.

نسائی، أحمد بن شعیب. (۱۴۲۱ ق). سنن النسائی. چاپ اول. بیروت: دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع.

نسابوری، مسلم بن حجاج القشیری. (بی‌تا). صحیح مسلم. بیروت: دارالفکر.

واقدی، محمد بن عمر. (بی‌تا/۱۴۰۵ ق). المغازی. بی‌جا: نشر دانش اسلامی.

هیوم، رابرت ارنست. (۱۳۶۹ ش). ادیان زنده جهان، ترجمه عبد‌الرحیم گواهی. چاپ اول. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

References

Schacht, Joseph. (1950). *the Origins of Muhammadan Jurisprudens*. Oxford: Oxford Univerdity Press.

Motzki, Harald. (1996). 'Quevadis, Hadith- Forschung? Eine Kritisches Untersuchung von G.H.A. Juynboll: "Nafi' mawla of Ibn 'Umar, his position in Muslim Hadith Literature'". Der Islam.

_____. (198). *The Prophet and the Cat: on Dating Malik s Muwatta and Legal Traditions*. Jerusalem Studies in Arabic and Islam.

References [In Persian & Arabic]

The Holy Qur'an.

Āqā'ī, Seyyed-ʿAlī. (2011). "Dating Hadiths Based on the Combined Isnād-Text Analysis Method: Possibilities and Limitations." *Ṣaḥīfat-i Mobīn*, no. 50. [In Persian]

Abū Yaʿlā, Aḥmad ibn ʿAlī. (1984). *Musnad Abī Yaʿlā*. Edited by Ḥusayn Salīm Asad. 1st ed. n.p.: Dār al-Maʿmūn li-l-Turāth. [In Arabic]

- Arbīlī, ‘Alī ibn ‘Īsā. (1961). *Kashf al-Ghummah*. Beirut: Dār al-Aḍwā’. [In Arabic]
- Azdī, Abū Jundal. (n.d.). *Silsilat al-‘Alāqāt*. n.p.: Markaz al-Dirāsāt wa-l-Buḥūth al-Islāmiyyah. [In Arabic]
- Baḥrānī Iṣfahānī, ‘Abdullāh. (1992). *‘Awālī al-‘Ulūm*. 1st ed. Qom: Mu‘assasat al-Imām al-Mahdī (‘aj). [In Arabic]
- Bukhārī, Muḥammad ibn Ismā‘īl. (n.d.). *Khalq Af‘āl al-‘Ibād*. al-Riyāḍ: Dār al-Ma‘ārif. [In Arabic]
- _____. (2002). *Ṣaḥīḥ al-Bukhārī*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- Bazzār, Aḥmad ibn ‘Amr. (2009). *Al-Musnad*. 1st ed. Medina: Maktabat al-‘Ulūm. [In Arabic]
- Baghawī, Ḥusayn ibn Mas‘ūd. (1983). *Sharḥ al-Sunnah*. Edited by Shu‘ayb al-Arna‘ūt; Muḥammad Zuhayr al-Shāwīsh. 2nd ed. Beirut: al-Maktabah al-Islāmiyyah. [In Arabic]
- Bayhaqī, Aḥmad ibn al-Ḥusayn. (n.d./1985). *Dalā’il al-Nubuwwah*. Edited by ‘Abd al-Mu‘ṭī Qal‘ajī. 1st ed. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah. [In Arabic]
- _____. (2003). *Al-Sunan al-Kubrā*. n.p.: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- Dastranġ, Fāṭemeh. (2019). “A Comparative Study of the Principles and Methods of Ḥadīth Scholarship in James Robson and Götzynbel.” *Biannual Journal of Ḥadīth Studies*, vol. 11, no. 22. [In Persian]
- Dhahabī, Muḥammad ibn Aḥmad. (1962). *Mīzān al-‘Iṭidāl*. Edited by ‘Alī Muḥammad al-Bajāwī. 1st ed. Beirut: Dār al-Ma‘rifah. [In Arabic]
- Farāhīdī, Khalīl ibn Aḥmad. (1988). *Al-‘Ayn*. Qom: Nashr Hijrat. [In Persian]
- Fūlādward, Muḥammad-Mahdī. (1997). *Translation of the Qur’an*. Tehran: Daftar-i Muṭāla‘āt-i Tārīkh. [In Persian]
- Goldziher, Ignaz. (1946). *Aqīdah wa-l-Sharī‘ah fī al-Islām*. Beirut: Dār al-Rā‘id al-‘Arabī. [In Arabic]
- _____; Schacht, Joseph; van Ess, Josef, et al. (2014). *Dating of Ḥadīth: Methods and Examples*. Edited by Seyyed ‘Alī Āqā’ī. 1st ed. Tehran: Ḥikmat. [In Persian]
- Hume, Robert Ernest. (1990). *The Living Religions of the World*. Trans. ‘Abd al-Raḥīm Gawāhī. 1st ed. Tehran: Daftar-e Nashr Farhang-e Islāmī. [In Persian]
- Ḥākim Nayshābūrī, Abū ‘Abd Allāh. (1990). *Al-Mustadrak ‘alā al-Ṣaḥīḥayn*. Edited by Muṣṭafā ‘Abd al-Qādir. 1st ed. Beirut: Dār al-

- Kutub al-‘Ilmiyyah. [In Arabic]
- Ḥasan-Beygī, ‘Alī. (2017). “The Position and Role of Theological Beliefs in Ḥadīth Criticism and Its Damages.” *Journal of Studies on Understanding Ḥadīth*, vol. 3, no. 6. [In Persian]
- Ḥoseynī, Zeynab al-Sādāt; Qorbānī-Lākterāshānī, Fāṭemeh. (2018). “An Isnād and Dalālah Study of the Narrations on Ḥijāb in Sunnī Ḥadīth Sources (with Emphasis on the Common Link Method).” *Biannual Journal of Studies on Understanding Ḥadīth*, vol. 5, no. 1. [In Persian]
- Ibn Abī Shaybah, ‘Abdullāh. (1989). *Al-Muṣannaḡ*. 1st ed. al-Riyād: Maktabat al-Rushd. [In Arabic]
- Ibn Ishāq, Muḥammad. (1978). *Sīrat Ibn Ishāq*. n.p.: Maktab Dirāsāt al-Tārīkh. [In Arabic]
- Ibn al-Jawzī, ‘Abd al-Raḥmān. (1984). *Nuzhat al-A‘yun*. Edited by Kāzīm al-Rāzī. Lebanon: Mu‘assasat al-Risālah. [In Arabic]
- Ibn Ḥibbān, Muḥammad ibn Ḥibbān. (1973). *Al-Thiqāt*. 1st ed. Ḥaydarābād: Mu‘assasat al-Kutub al-Thaqāfiyyah. [In Arabic]
- _____. (1993). *Al-Ṣaḥīḥ*. Edited by Shu‘ayb al-Arna‘ūt. 2nd ed. n.p.: Mu‘assasat al-Risālah. [In Arabic]
- Ibn Ḥajar al-‘Asqalānī, Shihāb al-Dīn. (1984). *Tahdhīb al-Tahdhīb*. 1st ed. Beirut: Dār al-Fikr li-l-Ṭibā‘ah wa-l-Nashr wa-l-Tawzī‘. [In Arabic]
- _____. (1986). *Taqrīb al-Tahdhīb*. 2nd ed. Edited by Muṣṭafā ‘Abd al-Qādir. Beirut: Dār al-Kutub al-‘Ilmiyyah. [In Arabic]
- Ibn Ḥanbal, Aḥmad ibn ‘Alī. (2000). *Al-Musnad*. Edited by Shu‘ayb al-Arna‘ūt; ‘Ādil Murshid. 1st ed. n.p.: Mu‘assasat al-Risālah. [In Arabic]
- Khū‘ī, Ḥabīb Allāh. (1980). *Minhāj al-Barā‘ah*. n.p. [In Arabic]
- Kulaynī, Muḥammad ibn Ya‘qūb. (1987). *Al-Kāfī*. 4th ed. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. [In Persian]
- Laṣfī, ‘Alī Akbar. (2017). “A Study of the Jihadi-Salafi View on the Treatment of Prisoners.” *Pazhūhesh-Nāmeḡ-ye Naqd-i Wahhābiyyat; Sirāj Munīr*, vol. 7, no. 25. [In Persian]
- Māmqānī, ‘Abdullāh. (2007). *Maqbās al-Hidāyah fī ‘Ilm al-Dirāyah*. Edited by Muḥammad-Rezā Māmaqānī. 1st ed. Qom: Manshūrāt Dalīl Mā. [In Persian]
- Mubārakfūrī, ‘Abd al-Salām. (2001). *Sīrat al-Bukhārī*. Edited by al-Baṣṭarī. 1st ed. Mecca: Dār al-‘Ilm al-Fawā‘id. [In Arabic]
- Matānatpūr, Muḥammad-Taqī. (2014). “Criticism of Orientalist Views on

- the Prophet's (ﷺ) Military Expeditions." *Tārīkh-Nāmeḥ Khwārazmī – Scientific-Specialized Quarterly*, vol. 2, no. 1. [In Persian]
- Majlisī, Muḥammad Bāqir. (1983). *Biḥār al-Anwār* (Beirut ed.). 2nd ed. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. [In Arabic]
- Makārem Shīrāzī, Nāṣir. (1951). *Tafsīr Nemūneh*. 10th ed. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. [In Persian]
- Manāwī, Muḥammad. (1937). *Fayḍ al-Qadīr*. 1st ed. Miṣr: al-Maktabah al-Tijārīyah. [In Arabic]
- Motzki, Harald. (2011). *Islamic Ḥadīth: Origins and Development*. Trans. Morteza Karīmī-Niyā. 1st ed. Qom: Dār al-Ḥadīth. [In Persian]
- _____. (2014). *Evaluation of the Dating of Ḥadīths*. Trans. Seyyed 'Alī Āqā'ī. 1st ed. Tehran: Hikmat. [In Persian]
- Nasā'ī, Aḥmad ibn Shu'ayb. (2000). *Sunan al-Nasā'ī*. 1st ed. Beirut: Dār al-Fikr li-l-Ṭibā'ah wa-l-Nashr wa-l-Tawzī'. [In Arabic]
- Nayshābūrī, Muslim ibn Ḥajjāj al-Qushayrī. (n.d.). *Ṣaḥīḥ Muslim*. Beirut: Dār al-Fikr. [In Arabic]
- Pārsā, Forūgh. (2009). *Ḥadīth in the View of Orientalists – A Study and Analysis of Harald Motzki's Hadithological Studies*. 1st ed. Tehran: Al-Zahrā University (s.a.). [In Persian]
- Porte, John Dion. (1955). *An Apology to Muḥammad and the Qur'an*. Trans. Seyyed Gholām-Rezā Sa'īdī. Tehran: Sherkā'. [In Persian]
- Quraishī, 'Alī Akbar. (1991). *Qāmūs al-Qur'ān*. Tehran: Dār al-Kutub al-Islāmiyyah. [In Persian]
- Rāzī, Ibn Abī Ḥatīm. (1952). *Al-Jarḥ wa-l-Ta'dīl*. 1st ed. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. [In Arabic]
- Rāwandī, Quṭb al-Dīn. (n.d.). *Ḍiyā' al-Shihāb*. n.p. [In Arabic]
- _____. (1988). *Al-Kharā'ij wa-l-Jarā'ih*. 1st ed. Qom: Mu'assasat Imām Mahdī ('aj). [In Arabic]
- Rezā'ī-Rād, Khadījah. (2014). *A Semantic Study of the Qur'ānic Term "Qatl" (Killing)*. M.A. Thesis. Lorestan University: Lorestan. [In Persian]
- Raf'at, Aḥmad. (2014). *Al-Nabī al-Musallāḥ: al-Wathā'iq al-Sirriyyah li-l-Ḥarakāt al-Islāmiyyah fī Miṣr*. 2nd ed. n.p. [In Arabic]
- Sayyid Quṭb, Ibrāhīm Ḥusayn. (1991). *Fī Zilāl al-Qur'ān*. 17th ed. Beirut: Dār al-Shurūq. [In Arabic]
- Schacht, Joseph. (2014). *Evaluation of the Dating of Ḥadīths*. Trans. Seyyed 'Alī Āqā'ī. 1st ed. Tehran: Hikmat. [In Persian]
- Ṣābūnī, Muḥammad 'Alī. (1980). *Rawā'ī' al-Bayān*. Edited by Ḥasan Sharbatalī. 1st ed. Damascus: Maktabat al-Ghazālī. [In Arabic]

- Ṣāhib ibn ‘Abbād, Ismā‘īl ibn ‘Abbād. (1993). *Al-Muḥīṭ fī al-Lughah*. Beirut: ‘Ālam al-Kitāb. [In Arabic]
- Ṭabrisī, Aḥmad ibn ‘Alī. (1983). *Al-Iḥtijāj*. 1st ed. Mashhad: Nashr Murtaḍā. [In Persian]
- Ṭabarī, Muḥammad ibn Jarīr. (n.d.). *Tārīkh al-Ṭabarī*. Beirut: Mu’assasat al-A‘lamī li-l-Maṭbū‘āt. [In Arabic]
- Wāqidī, Muḥammad ibn ‘Umar. (n.d./1985). *Al-Maghāzī*. n.p.: Nashr Dānish Islāmī. [In Arabic]

استناد به این مقاله: احسانی، کیوان، احمدی، فاطمه. (۱۴۰۴). تاریخ‌گذاری حدیث «... لَقَدْ جُعْتُكُمْ بِالذَّنْبِ...» در مصادر روایی فریقین «با تأکید بر روش تعیین حلقه مشترک»، دو فصلنامه علمی سراج منیر، ۱۶ (۵۰)، ۱-۳۲. DOI: 10.22054/AJSM.2023.73538.1930

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.